

Resumé

Mezinárodní právo zásadně neukládá svým subjektům, jak docílí splnění svých mezinárodně právních závazků v rámci svých jurisdikcí. Nicméně pro účinnost mezinárodního práva na území jednotlivých států je zcela rozhodující, jak k mezinárodním závazkům státu přistupují jeho orgány moci zákonodárné, výkonné i soudní. Disertační práce se přitom soustředí zejména na oblast moci soudní, kdy aplikace mezinárodního práva soudy nebyla dosud komplexně zpracována.

První kapitola je úvodem, ve kterém je popsán předmět práce, používaná terminologie a metodologie jejího zpracování.

Práce si vytyčila jako první hlavní cíl podrobně prozkoumat pravidla pro aplikaci mezinárodního práva vyplývající jak z ústavních, tak ale i běžných zákonů, neboť právě rámci daných těmito normami se orgány aplikující mezinárodní právo pohybují. Touto cíli se věnuje zejména třetí část disertační práce, nazvaná *Aktuální právní úprava aplikace mezinárodního práva vnitrostátními orgány samostatné České republiky a vývoj této právní úpravy*, ale částečně i část druhá nazvaná *Historický vývoj vnitrostátní závaznosti mezinárodního práva a jeho aplikace v Československu*.

Část druhá zkoumá poměr mezinárodního a vnitrostátního práva v průběhu trvání existence Československa. Je členěna do kapitol podle jednotlivých ústav, kromě poslední kapitoly, která se věnuje období po roce 1989, ačkoliv formálně nová ústava přijata nebyla. Popisuje úpravu na ústavní úrovni, nicméně s ohledem na chybějící úpravu vzájemného vztahu na této úrovni, práce popisuje zakotvení tohoto vztahu i na úrovni běžných zákonů, z nichž některé platí doposud. Problematika vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva byla předmětem živého zájmu nauky v období první republiky, když však její názory byly roztržité. Rozhodovací praxe soudů se pak lišila mezi Nejvyšším správním soudem a Nejvyšším soudem. Nejvyšší správní soud systematicky odmítal aplikovat mezinárodní smlouvy, pokud k takovému postupu nedával výslovně pokyn zákon, byť na druhou stranu byl schopen příslušné zákonné zmocnění vykládat značně flexibilně. Nejvyšší soud sice postupoval většinou shodně, ale lze dohledat i nemálo rozhodnutí, která aplikovala mezinárodní smlouvy i bez výslovného zákonného zmocnění. Nedostatečnosti řešení vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva si byla nauka vědoma a proto se v několika návrzích týkajících Ústavy 9. května objevilo zakotvení tohoto vztahu. S ohledem na komunistický převrat však takové návrhy nebyly zapracovány a na ústavní úrovni nebyl vztah mezinárodního a vnitrostátního práva řešen až do doby přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA

ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. I literatura období socialismu byla velmi nejednotná v pohledu na tuto problematiku. Soudy až na naprosto ojedinělé výjimky mezinárodní právo aplikovaly pouze na základě zákonného odkazu na přednostní aplikaci mezinárodního práva. Po roce 1989 nicméně došlo k výraznému otevření se mezinárodnímu právu. Šlo jednak o otevřenost navenek prostřednictvím přijetí mezinárodních závazků týkajících se umožnění dodržování kontroly mezinárodních závazků ČR, zejména v oblasti lidských práv. Nicméně došlo i k větší otevřenosti vnitrostátního právního řádu vůči právu mezinárodnímu. Na ústavní úrovni šlo zejména o inkorporaci mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, ale i prostřednictvím pravomocí nově zřízeného Ústavního soudu ČSFR. Tento soud následně aplikoval ve své krátké rozhodovací praxi mezinárodní právo ve velkém měřítku.

Část třetí práce pak analyzuje právní úpravu samostatné ČR. Kromě analýzy samotné právní úpravy představuje názory nauky, které podrobně uspořádává a navzájem porovnává a představuje názory autora této práce na jednotlivé problémy. Tato část přibližuje také zákonodárský proces, který k přijetí právní úpravy vedl a to na základě studia sněmovních tisků a stenoprotokolů z jednání Parlamentu. Pro porovnání je představena úprava polská, která je české blízká obsahově a s ohledem v mnoha ohledech obdobný historický vývoj.

Ústava ČR se až do roku 2002 podržela koncepce ústavního zákona č. 23/1991 Sb. a inkorporovala pouze mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Tato koncepce byla předmětem oprávněné kritiky, neboť ponechávala nedořešený vztah k ostatním normám mezinárodního práva a přinášela velké výkladové obtíže, včetně toho, kdo je oprávněn kvalifikovat určitou smlouvu jako lidsko-právní. Postupně se nicméně přístup ústavodárce začal měnit a po prvotním odmítnutí návrhu změny Ústavy řešícím vztah mezinárodního a vnitrostátního práva komplexně přistoupil k přijetí Euronovely Ústavy ČR. Ta jí s účinností od 1.6.2002 změnila v ústavu standardního demokratického státu připraveného i ve svém vnitrostátním právu aplikovat své mezinárodní závazky. Euronovela se inspirovala především polskou úpravu, která se od české liší spíše v detailech. K některým otázkám však polský zákonodárce i soudy přistupují částečně odlišně od českého pojetí. Euronovela stanovila explicitně jako jednu ze základních ústavních zásad dodržování závazků, které pro ČR vyplývají z mezinárodního práva, když toto ustanovení není ustanovením inkorporačním, ale na druhou stranu je významným interpretačním vodítkem. Dále rozšířila okruh inkorporovaných mezinárodních smluv na všechny, které byly vyhlášené, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána. Ústava též nově umožňuje

přenos některých pravomocí orgánů ČR na mezinárodní organizaci nebo instituci. Euronovela zakotvila preventivní kontrolu ústavnosti mezinárodních smluv a naopak k vypuštění mezinárodních smluv o lidských právech základních svobodách jako referenčních norem pro abstraktní kontrolu ústavnosti. Většina nauky Euronovelu přivítala, když však existovaly i obavy, že v důsledku neexistence přechodných ustanovení došlo k tomu, že smlouvy o lidských právech a základních svobodách přestaly být součástí právního řádu.

Došlo taktéž k výraznému zlepšení v publikaci mezinárodních smluv, z nichž nejvýznamnější změna spočívá v povinné publikaci v jednom ze znění rozhodných podle mezinárodního práva. Práce poukazuje na různé problematické aspekty s publikací související a nabízí více variant řešení nepublikované či chybně publikované smlouvy s ohledem na to, zda půjde o horizontální nebo vertikální vztah, což je aspekt, který je většinou přehlížen a je hledáno pouze jedno vhodné řešení. Pravomoci Ústavního soudu ohledně rozhodnutí o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu, které je pro ČR závazné, pokud je nelze provést jinak, se novelou zákona o Ústavním soudu dostaly do podoby, která výrazně více odpovídá znění Ústavy, než původní velmi restriktivní pojetí. Nejvýznamnější změnou přitom je možnost obnovy řízení před Ústavním soudem v trestní věci, poté, co na základě stížnosti rozhodne ESLP tak, že ČR porušila práva zaručená Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

Část třetí se dále věnuje určitým specifickým otázkám působení mezinárodního práva ve vnitrostátním právním řádu a to provádění mezinárodních sankcí a předběžnému provádění mezinárodních smluv.

Část čtvrtá a pátá následně se následně soustřeďují na druhý hlavní cíl práce, když přibližují a analyzují jak je v aplikační praxi ústavní a zákonná úprava aplikována soudy

Část čtvrtá nazvaná *Rozhodovací praxe soudů ohledně vymezení rozsahu působení mezinárodního práva na vnitrostátní vztahy* přibližuje rozhodovací praxi soudů z pohledu systémových otázek vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva, včetně aplikace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Je členěná podle oblastí, se kterými se mohou orgány aplikace práva při aplikaci mezinárodního práva setkat, a částečně navazuje na členění třetí části. V důsledku tohoto členění jsou některá rozhodnutí rozebírána vícekrát, neboť není neobvyklé, že jedno rozhodnutí se věnuje různým aspektům vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva. Kromě shrnutí judikatury a jejího zobecnění, tam kde je rozhodnutí k dispozici více, jsou rozebírána i jednotlivá rozhodnutí. Některá rozhodnutí jsou pouze přiblížena bez další analýzy a to zejména tam, kde spíše pouze potvrzují text právních předpisů a konvenují názorům literatury. Rozhodnutí, která vykládají právní problematiku

inovativně či neobvykle jsou podrobena hlubší analýze. Největší pozornost je pak věnována nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01, který bez ohledu na relativně jednoznačnou vůli ústavodárce a většinový názor literatury došel k závěru, že i nadále jsou mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách referenční normou pro abstraktní i konkrétní kontrolu ústavnosti, neboť jsou podle Ústavního soudu součástí ústavního pořádku. Práce podrobně rozebírá jednotlivé argumenty Ústavního soudu, konfrontuje je s argumenty odborné literatury a zaujímá k nim své vlastní stanovisko. Práce také analyzuje navazující judikaturu Ústavního soudu, která se s argumenty nijak nevypořádala, a navazující judikaturu obecných soudů, ve které se Nejvyšší soud zásadně Ústavnímu soudu podřídil, ale Nejvyšší správní soud se opakovaně postavil proti této doktríně. Až na výjimky lze málokdy hovořit o ustálené judikatuře v oblasti vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Mnohé otázky soudy v praxi řešily například pouze jednou, často v rozhodnutích, která nebyla publikována v publikačních sbírkách, a nelze tak vyloučit, že v budoucnu by věc neřešily odlišně. Mnohé otázky také byly soudy řešeny pouze velmi nahodile a často pouze *obiter dictum*, bez podrobnějšího odůvodnění a zabývání se problémem. Některé otázky rozebírané v části třetí práce nebyly soudy řešeny vůbec.

Část pátá nazvaná *Rozhodovací praxe soudů aplikující mezinárodní právo věcně* představuje spíše nahodilý výběr různých oblastí mezinárodního práva veřejného aplikovaného soudy tam, kde šlo o spíše o výjimečnou situaci, že mezinárodní právo bylo klíčové pro posouzení sporné otázky, tam kde jde o oblasti mezinárodního práva, které se zpravidla před vnitrostátními soudy neřeší, nebo o taková rozhodnutí, kde soud aplikoval mezinárodní právo nějakým jiným zajímavým způsobem či pokud šlo o komplexní řešení určitého problému v návaznosti na mezinárodní závazky ČR. Jde tak o ukázkou toho, jakou roli může mezinárodní právo ve vnitrostátním právu mít s ohledem na konkrétní posuzované otázky. Část pátá je dělena na kapitoly podle jednotlivých oblastí mezinárodního práva aplikovaných českými soudy.

Část šestá je závěr, který se snaží posoudit naplnění či nenaplnění výchozích předpokladů uvedených v úvodu práce a splnění daných cílů.

